

O GRAN COMPLEXO DE GRAVADOS RUPESTRES DE LAXE DO BARÓN EN FORZÁNS (PONTECALDELAS, PONTEVEDRA)

Por: Antonio de la Peña Santos

O 28 de xaneiro de 1995 daba a coñecer o noso vello amigo Pablo Novoa Álvarez no desaparecido *Diario 16 de Galicia* a existencia dun dos máis espectaculares complexos rupestres de Galicia: a rocha coñecida como *Laxe do Barón*, sita na freguesía de San Fiz de Forzáns, concello de Ponte Caldelas, na marxe noroccidental dun terreo propiedade de dona Inés Núñez Belmonte.

O indubidable interese que presentaba *a priori* este gran petróglifo e o deplorable estado que presentaba, materialmente oculto da vista pola acumulación sobre a rocha de depósitos orgánicos procedentes de varias árbores inmediatas, foron motivos que moveron ao Grupo de Investigación Laxe da Irena a incluír a súa documentación no plan de catalogación do patrimonio rupestre do municipio. A colaboración prestada polos propietarios do terreo foi total e decisiva para a consecución dos fins previstos, polo que dende aquí queremos deixar constancia diso e do noso agradecemento.

Para a visualización da zona gravada houbo de ser retirada -en realidade, varrida- a capa de material orgánico removible que se fora depositando sobre a maior parte da superficie rochosa e que como é máis que sabido ten efectos moi negativos

para a integridade dos gravados. Iso permitiu a elaboración dun primeiro calco xeral dos gravados empregando tecnoloxía dixital; calco, insistimos, dunha primeira lectura superficial que sen dúbida poderá ser completado, corrixido e aumentado o día en que se leve a cabo unha limpeza en profundidade da rocha que a libere das numerosas colonias líquénicas que a enmascaran e deterioran.

Con todo, o calco obtido tras este varrido superficial non agresivo ofrece suficientes datos de interese para o estudo do fenómeno rupestre galaico. Diso é do que imos falar brevemente a continuación.

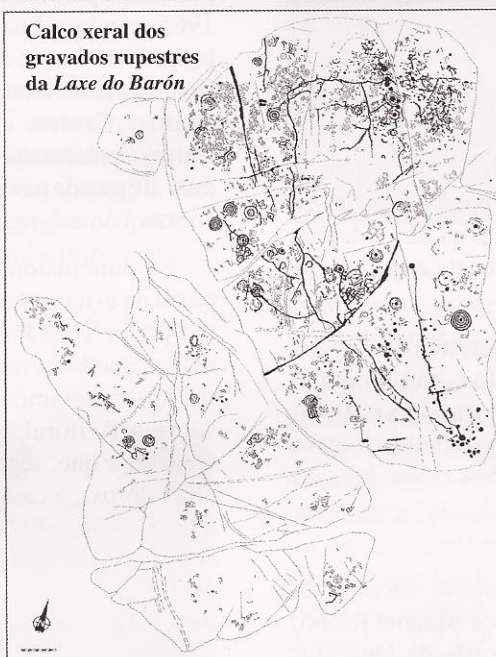
--- o ---

A "*Laxe do Barón*" é unha rocha irregular, prominente e destacada do terreo circundante, de granito de gran medio-groso relativamente meteorizado, sobre todo nas zonas afectadas por densas colonias de líquenes e musgos. Minguada por traballos de cantería nos seus lados N e W, prolóngase baixo terra cara ao S e o L. Testemuños recollidos na zona aseguran que a grande laxe foi nun tempo utilizada como eira, función que, de seguro, provocou o desgaste de moitas das figuras gravadas.

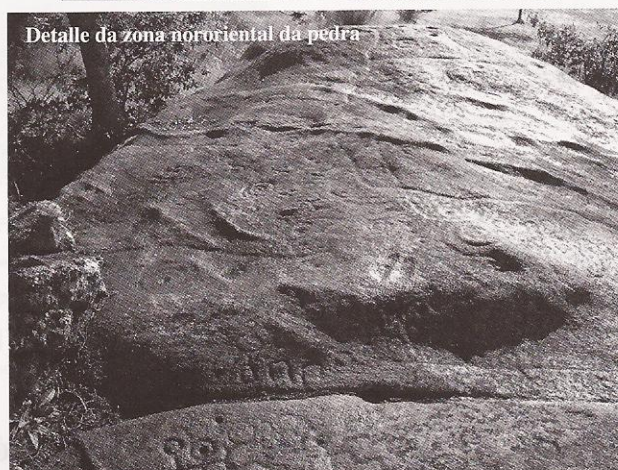
A Laxe do Barón no seu emprazamento

Calco xeral dos gravados rupestres da Laxe do Barón

Detalle da zona nororiental da pedra

As dimensións aproximadas da superficie visible son 20 m de eixe N-S e 15 m no L-W. Máis en concreto, o espazo ocupado polos gravados alcanza os 180 m² "reais", o que converte a este petróglifo nun dos de maior extensión de entre os coñecidos en Galicia, en competencia directa co gran complexo rupestre do *Monte Tetón* en Tomiño ou co recentemente descuberto de *Pé de Mula* en Mondariz.

Tal e como é norma xeral na arte rupestre galaica, as diaclasas e fendas da masa rochosa compartimentan e definen non menos de seis grandes paneis aos que se adaptan os deseños gravados. Aínda que no caso que nos ocupa non resulta tarefa sinxela, se reparamos na técnica e no estado de conservación dos sucus das diferentes figuras, xa unha análise superficial do conxunto permite distinguir con relativa claridade polo menos dous grandes momentos na realización do petróglifo.

A fase máis antiga estaría integrada polo complexo rupestre que poderíamos denominar "clásico" e teríase levado a cabo, ao igual que a maior parte dos petróglifos galaicos, durante os primeiros tempos da Metalurxia nas terras galaicas; é dicir, falando en datas convencionais, durante o Terceiro Milenio a.C. Intégrana elementos moi habituais neste grupo de arte rupestre: numerosas e variadas combinacións de círculos concéntricos xunto con restos moi desgastados doutras moitas afectadas polos procesos ero-

sivos, puntos de diferentes tamaños e profundidades formando ocasionalmente grupos regulares, trazos indefinidos, e unha curiosa e pouco habitual rede de sucus de anchura máis que respectable que percorre a metade nordeste da masa rochosa. Algunhas combinacións circulares adáptanse ás irregularidades da superficie buscando un maior volume e unha mellor visualización.

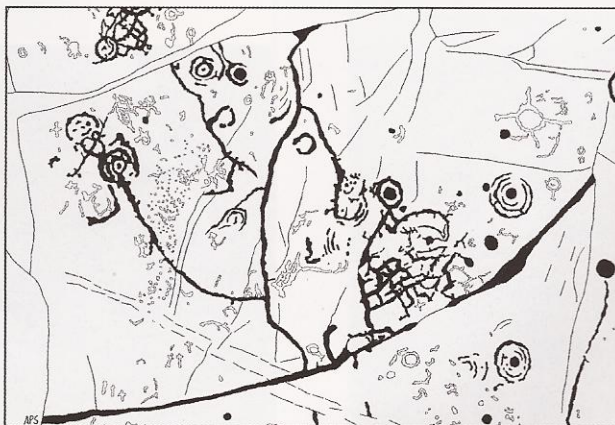
Detalle dos gravados na zona noroccidental

Esta fase antiga complétase cun mínimo de oito representacións de cuadrúpedes de modelo clásico pero nos que xa se perciben influencias do tipo estilizado propio da área meridional do fenómeno rupestre galaico. Estes zoomorfos, xunto cos documentados nos próximos complexos rupestres de Augasantas e Valongo (Cotobade), constitúen a máxima expansión coñecida cara ao interior dun tema iconográfico que na súa variedade "clásica" apenas se afasta da área de influencia directa das Rías Baixas.

Calco dos gravados do extremo nororiental do petróglifo

A esta mesma fase tamén podería asociarse un par de pequenas pegadas de pés humanos calzados -podomorfos- que se sitúan no extremo N do conxunto. Trátase dun tipo de figuras moi pouco frecuente -aínda que nas proximidades da *Laxe do Barrón* se coñece outro petróglifo integrado maioritariamente por deseños podomorfos- pero que foi obxecto de non poucas controversias tanto en canto á mesma identificación do tema como, sobre todo, á súa interpretación e adscrición cronocultural.

Detalle do calco dos gravados da zona central

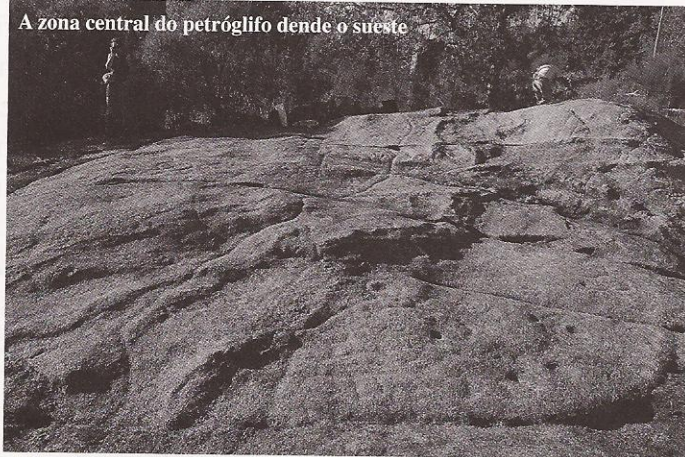
A segunda gran fase de gravados sería xa datable en época máis ou menos recente, talvez a partir da

Baixa Idade Media e en todo caso con seguridade de tempos históricos. Como noutros moitos casos documentados, caracterízase pola presenza intrusiva dun numeroso elenco de figuras xeométricas de sucus finos, profundos e, en moitos casos, apenas erosionados e que, en ocasións, se superpoñen con toda claridade aos das figuras da primeira fase. Entre os

temas identificables encontramos deseños en U ou en ferradura, algún cadrado e numerosas e variadas cruces que, nalgúns casos, parecen asentarse sobre unha peaña circular. A destacar un curioso motivo "soliforme" con cruz interna que, pola súa asociación ás cruces, é máis que posible que puidese tratarse da imaxe dunha Custodia. Con seguridade, algúns puntos, sobre todo os de maiores dimensións, poderían pertencer a esta fase. A subliñar, por fin, que estamos a falar dun elenco temático máis que coñecido nos conxuntos gravados en momentos históricos rela-

tivamente modernos.

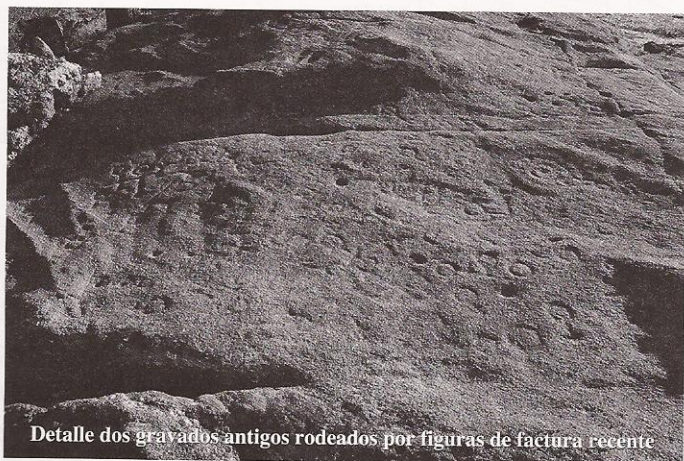
A zona central do petróglifo dende o sueste

Detalle dos gravados do extremo septentrional, con varias figuras de cuadrúpedes e o par de podómorfos.

Concluimos esta breve nota facendo nosas as palabras que escribiu no seu día o noso bo amigo e compañeiro -tamén- de fatigas Buenaventura Aparicio: "A *"Laxe do Barón"* é unha rocha con memoria pola que desfilou o tempo deixando a súa pegada. O minucioso estudo realizado permitiu documentar novos motivos e constatar a desaparición doutros. Sobre a superficie da rocha intúense máis que se aprecian restos -apenas trazas ou sombras- de grandes combinacións circulares; hai figuras con sucus moi desgastados e outras con contornos nítidos de factura posterior e, por último, apreciamos a existencia de insculturas rudamente percutidas hai non demasiado tempo, talvez, polo home que habitou unha vella casa, "O Barón", que contan que era canteiro e ao que podemos imaxinar seducido pola atracción que emana a pedra, incapaz de resistir a pulsión de ser o último dunha longa lista en deixar a súa pegada, as súas figuras para a historia".

Pois iso.

Detalle dos gravados antigos rodeados por figuras de factura recente

Os podómorfos, asociados a figuras xeométricas e deseños recentes